

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенев Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢАДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢАДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДЫРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІНТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІНІҢ МӘНІ	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІ: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ғ., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

XX ғасыр басындағы Алаш қозғалысының көшбасшы-көсемі Ахмет Байтұрсынұлының қазақ ғылымы мен мәдениетіне, соның ішінде ұлттық педагогика мен оқу ағарту ісіне қосқан үлесі өлшеусіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Менің арманым да, мұратым да Қазақстан халқын бақытқа жеткізу // Жұлдыз.-2000. - №7.-Б.12.
2. Әуезов М. Әр жылдары ойлары. Алматы: Мектеп. -1959 -245 б.

**Қара Ә., Талғатбек М.,
Дүкенбаева З.О.**

ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ

Адамзат өркениетінде рухани және материалдық мәдениеттің оқшау, қайталанбайтын нақыштарын салған түркілердің бай тарихи өткенін пайымдасақ, «Мәңгілік Ел» болу мұраты да, жік-жікке бөлініп, жатжұрттықтардың боданына түскен кезеңдері де жетерлік, алайда тарихи зердесі мен өзгеден айырар хас белгісі - ділін, бірегей Сөз өнері түрінде руханиятында сақтаған халық ретінде тани аламыз. Халқының тарихи өресінің биіктігін, Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Тарих толқынында» атты еңбегінде терең жан-жақты зерделеген.[1, 31 б.]

Еліміз тәуелсіздігіне ие болған аз ғана мерзім аралығында ұлттық тарихты, Отан тарихын оқытудың тұжырымдамалары мен зерттеу бағыттарын қалыптастыру барысында іргелі шараларды жүзеге асырды.

Ұлы дала өркениетінің қойнауында мәңгі өшпестей болып сақталған ұлт зиялыларының ой-танымдық мұралары уақыт өткен сайын биіктей түсуде. Осындай аласапыран заманның саяси тарихында өзіндік із қалдырған дана билеріміздің бірі – дуалы ауызды шешен, кемеңгер ақылды, саясаткер Машан бидің өз заманында қазақ еліндегі жер дауы, ел дауы және саяси қарым-қатынастарда атқарған рөлі мен дана ақылы, кемеңгерлігі қазіргі таңдағы азаматтарға үлгі - өнеге болуы тиіс. Ғылыми ойымызды сараламастан бұрын Машан би кім? Тарихтағы орны қандай? - деген сауалымызға жауап берейік.

Шығыс пенен Батысқа, Ұстаздық еткен данасы.

Есімінді паш етсем, оянар халық санасы.

Рухымыздың дәруі, аруақты бабасы - деп айтқан жыр жолдарының авторы, Орта Азия мен Қазақстандағы Фарабитанудың көшбастаушысы, бас ұйтқысы, кен инженері, геология салаларынан алғаш қазақ тілінде оқулықтар жазған, қазақ ғылыми-фантастикалық шығармаларының негізін салушы, әл-Фараби мұрасынан Абай болмысының рухани сабақтастығын ғылыми-ислами тұрғыда дәлелдеген мәшһүр ғалым, есімі әлемге әйгілі, Ғылым Академиясының негізін қалаушыларының бірі емес, бірегейі, ғұлама ғалым Ақжан Жақсыбекұлы әл-Машанидың есімі де бар болмысы да осы Машан би арқылы қалыптасқан десек артық айтпаған болармыз.

I. Есенберлиннің «Қаһар» романында есімі Масан би деп, бір әрпі ғана өзгертіліп, ерекше ілтипатпен аталатын Машан би - Құнанбай қажымен үзеңгілес, сыйласып өткен замандасы, бұған қоса құдандалы-жекжаттығы да болған. Қарқаралыда мешіт салдырған жылы Құнанбай қажы Машан бидің үйінде ерулеп жатады екен. Қарқаралы дуанының игі жақсылары - аға сұлтан Құсбек пен Жамантай төреге дейін әділ де, белді би Машанды ішке тарта өзімсініп, ілтипатпен Машекем деп, өсер ұрпағына үлгі-өнеге етіп, қадір тұтқан. Машан би дүние салғанын естігенде Жамантай төренің: «Машан, Машандай ұл туғанша қашан» деп күңіренгені де, үзеңгілесін еске алған кездерде де осы сөзін әркез жиі қайталағандығынан болар, бүгінде ол ел аузындағы қанатты нақылға айналып кеткендігін тарихтың өзі растайды.

Сөйтіп, күні кеше ғана бір ауыл түгіл бүтін елге қамқор болған Машан би дана да, абыз қарт көз жұмғалы одан қалған әр сөзді өнеге-үлгі етіп, атын әулиеге балап, рухына сиынар аруаққа балап, көңілге медеу тұтар ағайындары Машан әулетіндегі туманы асылдың сынығына, тұлпардың тұяғына балауы осыдан. «Машан айтқан екен» деген сөз ел арасында көп болатын. Оны білетін адамдар бұл күнде некен саяқ. «Ұлың өссе ұлықтымен ауыл бол, Қызың өссе қылықтымен ауыл бол...» деген мақалдарды жиі айтып, өнегелі тәлімін ұстанған екен Машан би. Айту ғана емес, сол тәрбиелік тәлім-тәртіп істерін алдымен жүргізуші, жүзеге асырушы Машан бидің өзі болған. Бір күні Машан би ауылына

оның әкесімен туысқан Өстемір қарт келіп: - Сөйлесетін кім бар! - дейді. Сонда бір жігіт: - Немене! - деп өзеуреп алдынан шыға келеді. Өстемір ол жігітті қамшымен тартып жібереді. Ол жүгіріп Машанға келіп, болған жағдайды айтып шағынады. Сонда Машан би жігітке: Адамға алдымен әдеп керек. Сырттан келген үлкен адамды «Немене» - деп қарсы алу әдепсіздік. «Әу» деп, немесе «Ләббай», «Салам» деп немесе «хош келдіңіз» деп қабылдау керек деп түсіндіреді. Өстемірді Машан би өзі шығып қарсы алып, атынан түсіреді. Адал еңбек байлық көзі екенін білетін Машан би былай депті: «Кедейлік керліктен, байлық ерліктен», «Жомарттың көзі Бұхараның ғажайып ақ нарындай, бабын тауып сауған сайын күніне қырық иеді. Ол мәңгілік азығың. Сойсаң ол бір қыстық қана соғымың» - деген ұлағатты сөздері ұрпақ ұлағаттығына тағлым болары анық.

Жоғарыдағы айтылған ойымызды сабақтар болсақ: ғұлама ғалым Ақжан әл-Машани өзінің туған жері Қарқаралыға барған бір сапарында айтулы азамат, Мәжіліс депутаты, кезінде Қарағанды облысының партия хатшысы қызметінде болған Қуаныш Сұлтановты Қарқаралыға ертіп барып, айтылған мешіттің түзетілуіне көмек сұрайды және ол ұсыныс орындалады. Қарқаралы мешітінің ашылуына байланысты Ақжан әл-Машани мешітке хат жазып, өзінің бір қол жазба кітабын сиға жібереді. Бұл еңбегі ол кісінің 1984 жылы Арабша жазылған ислам дінінің ғылыми шындық негізіне арналған. Дінге жол бермейтін заманда кейінгі ұрпаққа арналған еңбек. Аты «Ғабдолла дәптері». Осымен байланысты жазған өз хатында: бабасы Машанның Құнанбаймен бірге жүріп Қарқаралы мешітін салуға белсене қатысқаны айтылған. Оның мәнісі мынада: Қарқаралының ол кезде 22 болыс елдің орталығы болған кезі. Басқаша айтқанда бір жағы Қарағанды Нұра, Ұлытау, екінші жағы Шыңғыс-Шаған, Аякөз, Алакөл, үшінші жағы Жетісу жағы, төртінші жағы Омбы. Осы екі ортада Арқаның кең даласын алып жатқан Қаракесек елі, Қаздауысты Қазыбек елі. Қарқаралы соның орталығы болған. Сонда қазақтың ақырғы ханы Жамантай /Тұрсын/ билеген. Сол Жамантайдың ісін басқарған ақылшы биі Машан Бәйтемірұлы болған. Жамантайдың бабасы Бөкей сол кездегі Тәшкенді билеп тұрған Барақ ханның баласы. Арқаның басты адамдары барып сол кісіден баласы Бөкейді Арқаның ханы сайлаймыз деп сұрап алып келген. Машанның бабасы Тоты сол Бөкеймен бірге келген нөкері, асыранды баласы, текті атадан болса керек. Бөкейді Арқаға ертіп келген нөкерлерінің көбісі кейін қайтады да Тоты бабасы Бөкейдікінде қалып қояды. Сол бойынша оны Қалмақ деп те атайды екен. [2,22] Сол күннен бері көп замандарды бастан бірге кешірген бабалар Құнанбайдың замандасы, сырлас досы, құрдасы болған. Машан бидің алған екі әйелі де тобықты руынан болған. Қазақтың басын қосқан Абылайдың кезінде Бөкей аға сұлтан екен, ол кісіден кейін Абылай тұқымынан бөлініп, қаракесек ханы Бөкей болған. Сол кездегі ел адамының басшысы Қазыбек нәсілі Алшынбай би болған. Қалың қаракесек Алшынбайдан сөз алмайды. Сол кісі кімді хан сайласа, сол болады да қояды. Екі төре келісе алмағанда /Жамантай мен Құсбек/ Алшынбай ақсақал өзінің құдасы, әрі ағайыны Құнанбайды рудың басы сайлаған. Қарқаралы мешіті сол кезде салынады. Оған Құнанбай басшылық етеді. Бірақ істің басында, Қарқаралының ежелгі қожалары Жамантай, Машан болады. Мешітті солардың адамдары салады. Демек, Қарқаралы мешітіне бұлардың да еңбектері бар. Төрелердің таласы кезінде Жамантай мен Құнанбай арасында жүрген, оларды татуластырған Машан би болса керек. Сол кезде Алшынбай, Жамантай, Құнанбай бас қосқан кезде Машанның ісіне разы болып: «Машан, Машандай ұл туғанша қашан» - деп айтса керек. Халық аузына тараған осы сөзді шежіреші Әрінов Ахметбек өзінің мақаласында келтірген. Бөкей тұқымы мен Абылай тұқымын жақындастыру мәселесінде Машанның үлкен ісі болған. Ол Алатаудағы Әлі төренің қызын Жамантайдың ұлына алып беріп, істі осымен тоқтатқан. Мұның бір жағы Кенесары жорығына ұласады. Жамантай елінен Кенеге қосылған атақты батыр Ағыбай Машанмен дос болған. Бұл мәселенің негізі Илияс Есенберлиннің «Қаһар» романында кеңінен айтылады. [3,21] Сол Ағыбайды Жамантаймен табыстыру ісінде Машан би көп еңбек сіңіреді.

Кешегі күнде Машан би халық үшін ақылымен, парасаттылығымен, тектілігімен еңбек еткен адам болса, бұл күнде оның немересі Ақжан әл-Машани де ата жолын қуып, тектілігімен халық үшін, ұрпақ үшін ерен еңбек еткен адам. Міне, сол себепті де әл-Машаниды «Тұлпардың тұяғы» дегенде не дейміз - деп жазады шежіреші Ахметбек Әрінов. І.Есенберлиннің Қарағанды қаласындағы мұрағат қорындағы мәліметте: «Патшаның әкімдерінен аға сұлтан Жамантай атына хат келеді. Ол хатта Кенесары көтерілісіне қарсы жәрдемге шақырған. Екінші жағынан Кенесары жағы да өзіне шақырады. Сол бір қысылтаяң кезде Жамантай оңаша Машан бимен көп ақылдасып, хат жазады. Патша тыңшылары осыны жеткізген. Яғни Жамантайдың билігі Машан биде болғандығында.» Сол хатта былай делінген: «Біз патшаға сыртқы істерімізді билеуге шарт жасадық. Бірақ, өзіміз сияқты сұлтандар көтеріліс шығарса, соған қарсы шығамыз деген шартымыз жоқ. Біз өз шартымыздамыз. Кенесарыға қосылмаймыз да, және

оған қарсы да бармаймыз».[4, 96] Кенеге жазған хатта ел арасын аман сақтау үшін бітімге шақырған. Құсбек төре Кенеге қосылуға шақырған. Бірақ, Сұлтанғазы мен Жамантайдан аса алмаған. Кененің қолы Балхаш жағасына қарай ойысып, Мойынды маңына келген кезде үш төреден сәлемдеме силық барған: Сұлтанғазыдан, Жамантайдан, Құсбектен. Кенесары Құсбектің сәлемін алып, анау екеуін мазалаймын деп қайырған. Алатаудан аман қайтар болса Кенесары екі төрені жазаламақшы екен. Содан қорыққан Жамантай төре сол қыста Қарқаралы қаласына жақын Қарағай ішіне қыстайды да өз мекені Қарақуыста Машан би қалады. Кенесары қолы тарап, Ағыбай елге келгенде оны ұлықтармен келістіру ісінде Машан би зор іс атқарған. Әлі мен Жамантай құдалығы осыған байланысты. Кененің туы жығылған соң елге оралған Ағыбай батыр жаралы жолбарыстай қатты ашулы еді. Кененің қырғызға қолға түскенін ордулат Сыпатай датқаның опасыздығынан болды деп білетін батыр, оның уақытысында бір шабатын ойы бар екенін жасырмады. Сыпатайдан Кененің кегін алу менің мойныма қарыз десе керек Ағыбай батыр. Соны естіген халық жорық қаупінің тағы төне бастағанын сезгендей. Мұның өзі қазақ арасын ұластырып жіберу қаупі бар. Оны сезген Жамантай төре Ағыбай батырмен тіл табысу мәселесін ойлады. Алатау төресі Әлі Абылай нәсілінен, оның өзі Жамантайдың нағашысы. Жамантайдың шешесі Жалханым Әліге жақын апа болып келеді. Әлі Кенені қолдаған адам. Бұл екі төренің арасында Ағыбай талай жүрген. Әлімен құда болса, Ағыбайдың бір тоқтайтын адамы сол болу керек. Осы ойды жүзеге асыру міндетін Жамантай төре Машан биге жүктейді. Машан би бұл істі ойдағыдай орындап шығады. Сонымен Әлінің қызы Зылиха ханым Жамантайға келін болып, Құлға қосылады. Осы құдалықта, келінді алуға барғанда ерте түскен қарлы қыстың әлегінен құдалар Әлі ауылында қыстай қалған. Жазғы тұры қайтарында Балхаштың мұзы жарылып, судан әрең шығады. Құдалардың ақсақалы Машан би сол жолы да халықтың игілігіне тынымды іс атқарады. Ағыбай батырды Қарқаралы ұлығына шақырады. Ондағы мақсат ел арасын бітістіру. Сол жолда Ағыбайдың қасында Жәндерке қажы мен Машан би болса керек. Ағыбай осы адамдарға сенеді де, Қарқаралыға келеді. Жолда жарлы бойында Ағыбай Машан ауылында қонақ болады. Жәндерке қарадан шыққан ел адамының бірі, Құсбек төренің нөкері. Сонымен, ел болып, Ағыбай батырды тоқтатады. Жәндерке ел ағасы болып, ұзақ өмір сүреді. Қарқаралыда Қоянды жәрмеңкесінде болады. Машан бимен достықтары өмір бойы қалады.

Машан бидің екі әйелінен алты ұлы болған. Алдажұман, Байжұман деген атақты бай інілері болған. Арқаның белгілі ақыны Шөже Машан би ауылына келгенде халық жиналып бір думандап қалады екен. Сондағы Шөженің алғашқы бір ауыз өлеңі ел аузында қалған:

Ассалаумағалайкум, О Машан!

Мен сені көрмегелі әлдеқашан.

Айналаңда О Машан алты ұлық,

Алдажұман, Байжұман қызыл гүлің.

Құдайым мал мен басты қатар берген.

О, Машан бұл жалғанда бар ма?- мінің!.

Машан бидің ақындар арасында екінші досы Шортанбай екен. Бұрын Жамантай төремен, Машан бимен бірге жүретін Шортанбай, Құсбек аға сұлтан болғанда соның қасына еріп кетеді. Кейін ол орнынан түсіп, аға сұлтандық қайтадан Жамантай төреге ауысқанда Шортанбай қожа сасыңқырайды да Машан биге келіп, Жамантай ауылына ертіп баруды сұрайды. Келіп сәлем бергенде Жамантай төре сөйле ақыным деп зілдене айтады. Сондағы Шортанбайдың бір ауыз өлеңі халық ауызында қалған:

« Сөйле десең, сөйлейін мен Шортанбай,

Әрбір ханның түсінде бір сұрқылтай.

Кешегі Құсбек ханның заманында

Мен түгіл өзің қайттың хан Жамантай». Демек, қорыққаннан ердім дегені ғой. «Сұрқылтай» деген сөз ескі түркі тілінде балгер, жырышы, Абыз деген мағынада болса керек. Жамантайдың үш биі болса керек. Сағындық биін даулар мәселесіне жібереді екен. Жауласатын адамына кер азу қиқар Ералы биін жұмсайды екен. Ал, жарасып, достасып, бітісер жерге келгенде Машан биді жұмсайды екен. Осындай, қазақ қоғамымен біте кайнасып келе жатқан дана билер біздің тарихымызда аса маңызды орын алары даусыз.

Машан бидің үлкен ұлы Нөгербек интернатта Әлихан Бөкейхановпен бірге оқыған. Нөгербек әрі қарай оқи алмай қалған. Өте зерек, шешен, ақын адам болған, өз бетімен көп оқыған. Әлихан ол кісімен кейін кездескенде: «Ай Нөгербек - оқымай қалғаның-ай, сен бәрімізден зерек едің ғой» - деп тағдырға назаланғандай кейіп көрсетсе керек. Нөгербек Абай өлеңдерін көп оқи-

тын, оны халық арасына тарататын адамның бірі. Кейінгі кезде ол кісі Шәкәрім өлеңдерін көп оқып, көп насихаттаған. Өзі де соған еліктепөлеңдер жазған. Сол кісінің арқасында біздер ауылда Шәкәрім өлеңдерін жыл сайын, баспаға шыққанын да, шықпағанын оқитын болдық - деп еске алады екен Ақжан ата. Оның себебі, Нөгербек Шәкәріммен таныс құрдас болған. Шәкәрімнің жинақтарының бір томдығын Академияның кітапхана қорына өзі тапсырған-деп еске алады Ақжан әл-Машани. Кейін, Шәкәрім ұлы Ақаттың маған жазғанхаты сол ертеден келе жатқан рухани байланысты еске алудан болса керек. Ахат осы Алматы маңында мұғалім болған, мектеп директоры болған Шәкәрім Мұхтарұлы - Нөгербектің немересі еді. Демек, Нөгербек өзінің 1919 жылы туған немересіне Шәкәрімнің атын қойған ғой - деп отыратын Ақжан ата өскен ортасының берген тәліміне тәнтілігін танытқандай күй кешіп, сол Машан би мен Құнанбай арасындағы достық - сүйектік байланыс осы күнге дейін үзілмей келеді. Оған Машан би немересі Ақжан әл-Машанидің «әл-Фараби және Абай» зерттеуіндегі ғұламаның әл-Фараби мен Абай арасындағы рухани байланысына арналған ғылыми еңбегі куә. Осылардың бәрін еске ала отырып, Машан би жайындағы ойымызды түйіндегенде: «Машан! Машандай ұл туғанша қашан!» - деп Қарқаралы еліне кеңінен тараған мақалдың қорытындысы: асылдың сынығындай делінетін Ақжан әл-Машани есімді Машан би ұрпағының азаматтық ісі сол сөздің болмыстық дәлеліндей.

Машан би 85 жасында дүние салады. Ол кісіге 1888 жылы Қараби (Жекежал) деген жерде ас берілген. Астың жерошағы сегіз шарбақты болған дейді. Сол аста ол кісіні еске алған тұстас ақсақалдар аузынан мынадай сөз қалыпты: «Машанның жоқтауын жеткізе алмайсыңдар... Жігіт сегіз қырлы болсын, дейді ғой..., ал Машан он екі қырлы еді».[5,8] Осы сөзді құлағымен естіген Жақсыбек - Ақжан атаның әкесі Машанның кенже ұлы сол кезде 17-18 жаста екен. Бұл кісі домбыраны жақсы тартатын күйші, ақылды адам еді - деп әке құрдастарынан естіген Ақжан әл-Машанидің өзі де көзі тірісінде-ақ заманымыздың әл-Фарабиі атанған ғұлама, энциклопедиялық ойдың алыбы сол Машан бидің өскен ортасының өркенді ұланы да бүгіндері ел есінде мәңгі сақталуда.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында. Алматы: Атамұра, 2003. – 288 б.
2. Машанов.А. Ж. Әл-Фараби. Жазушы баспасы, Алматы. 1970 жыл. 259 б.
3. Машанов А. Ж. Әл-Фараби. Жазушы баспасы. Алматы. 1970 жыл. 233-239 бб.
4. Өтениязов С. Қазақ еліндегі билер институтының тағдыры// Әділет министрлігінің хабаршысы. 1996. №5. 49-53 бб.
5. Тарихи тұлғалар. Алматы, 2009. 137б.

Қаратай Ш.Б.

АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ

XX ғасырдың бірінші жартысында қазақ халқының арман мүддесі үшін өмірлерін құрбан еткен ұлтымыздың зиялыларының ішінде қазақ халқының нағыз патриоты, Алаш қозғалысының белгілі қайраткері, Ресей Думасының депутаты, Қазақ Автономиялық Кеңестік Социалистік республикасының Конституция мен жаңа Зандарының дайындалуы мен қабылдану ісіне зор үлес қосқан - Ахмет Қорғанбекұлы Бірімжанов та бар. «Қазақстан» энциклопедия кітабында: «Ахмет Қорғанбекұлы (1871, бұрынғы Торғай обл. Торғай у. – 5.1.1927, Ресей, Ленинград) – қоғам қайраткері, Алашорда үкіметінің мүшесі. Шақшақ Жәнібектің ұрпағы. Орынбор гимназиясының (1891), Қазан университетінің заң факультетін (1899) алтын медальмен бітірген. 1899 жылдан бастап Орынбор және Троицк округтік, Ақтөбе, Торғай, Бұзылық уездік соттарында қызмет істеді. 1906 және 1907 жылдары Ресейдің бірінші және екінші Мемлекеттік думаларында Торғай облысы қазақтарының атынан депутат болып сайланды. Думада ол мұсылман фракциясының белсенді мүшесі болды. Фракция төрағасының орынбасары болған ол ұлт аймақтары мен қазақ халқының мүддесін қорғады. 1917 ж. көктемнен Уақытша өкіметтің Қостанай уездік комиссары болды. 2 – Бүкіл қазақ съезінде Бірімжанов Алашорданың Ұлт Кеңесінің құрамына сайланды. 1918-20 ж. Семейде заң кеңесшісі, 1920-26 ж. Орынбор мен Қызылорда- да Қазақ АКСР-і Ішкі істер Заң халкоматында, Жоғарғы Сот төралқасында кеңесші, алқа мүшесі, бөлім меңгерушісі болып қызмет атқарды. Санкт-Петербургтегі Волков зиратында жерленген», - деген мәлімет бар [1].

Жалпы А.Бірімжанов туралы ғылыми еңбектерде аздаған мәліметтер кездеседі: Озғанбай Ө.Ресей мемлекеттік Думасы және Қазақстан; Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы; Нұрпейісов К. Алаш һәм